

Çocuklar yüksek sesle sayarken ve dalgalar da minyatür akvaryumları tatlı tatlı sallarken hepimiz büyük bir dikkatle sonucu bekliyorduk. Sayma altmışlara erişince ilk yumurtalar patlamaya başladı. Kısa zamanda kumsal çıgıklarla doldu. Çocuklar birbirlerine yeni doğan gruniyonları müjdeliyorlardı. Doğumların heyecanı geçince müdür kavanozlardaki yavruların denize bırakılmasını söyledi, çünkü gelecek yıl doğdukları kumsala yumurta bırakmak için geleceklerdi.

Pasifik gruniyonunun nerelerde dolaştığı kesinlikle bilinmemekle birlikte kıyılardan pek açılmadıkları, 12 ile 18 metre arasındaki derinliklerde yaşadıkları sanılmaktadır. Hayatlarının ilk yıllarında boyları 12-13 cm.'e ulaşip yumurtlamaya hazır olurlar. Yetişkin bir erkek gruniyon nadiren 15 cm.'den büyüktür ama dişiler daha uzun olabilirler. Kaliforniya bölgesindeki hidrobiyologlar gruniyonlar üzerinde araştırmalarda bulunmaktadırlar. Başlangıcı elli yıl öncesine uzanan araştırmalar sonunda bu balıkların yaşama-

larını sürdürmek için gelgit dalgaları ile nasıl bir uyum sağlayabildikleri öğrenilememiştir. Gelgit dalgalarının en yüksek noktalarına eriştiklerini nasıl anladıkları bilinmemektedir.

Bu balıkların kendilerine has bir gelgit tabloları olduğu görüşünü ileri sürmek oldukça alka yatkındır. Belki de yerçekimi, su basıncı, ışığın şiddeti gibi değişkenleri ölçerek kendileri için gerekli en doğru anları seçebilmektedirler. Tam anında karaya çıkmaları ve benzeri hassas hareketlerini içlerindeki esrarı henüz çözülemeyen bir biyolojik saate borçludurlar.

Gruniyonun saati işleyedursun, insan-oğlu hayvanlar âlemi hakkında bilmediği milyonlarca sırdan birkaçını açıklığa kavuşturmak için çalışacak ve araştırarak, yeni bilgiler edindikçe evren içinde ne kadar küçük kaldığını bir kere daha anlayacaktır. Bu arada sıcak yaz günlerinde ve gecelerinde Kaliforniya kumsalları balıklar ve karada yumurtlayan bahği görmeğe gelen meraklılarla dolup taşacaktır.

NASRETTİN HOCA VE PSİKANALİZ

EBCET HESABI

Dr. HERMAN AMATO

Çizgiler : FERRUH DOĞAN

Konuk gittiği bir köyde Hoca, gönderilen kabak tatlılarını yiye yiye bıkmalık getirmiş. Kendisinden tarih yorumlaması anlamına gelen ebcet'i açıklaması istenince şöyle konuşmuş : Ey cemaat, Ebcet : Müslümanların konukseverdir, Eba en ced.. Vekâlin (Hévyes) : Kimileri konuk ağırlamasını bilmez. Niçin mi? (Hutti) Şu yoksul Hoca kaç gündür kaбак yuttu!.. Oysa (Keleman) : Ben bu işe gelemem... Amma Velâkin (Sağfes-: Böylesine davranış kitaba sığmaz... Yahû (Karaşet) : Hocanıza yok mu bir lokma et?.. Biliniz ki (Dazigilen) et yedirenler cennete giderler azıklarıyla!..

Köylüler o günden sonra kendisini etle sütle beslemişler. Köyden ayrılacağı sırada biri : «Sayemizde gürbüzleştin» deyince Hoca : «Sizin değil, ebcetin sayesinde gürbüzleştim» cevabını vermiş.

Erdoğan TOKMAKÇIOĞLU'nun kitabından değiştirerek aktardığımız bu fıkraya, âdetâ rüya açıklamalarını, kelimeleri isteklere göre nasıl yorumladığımızı, büyü ile rüya arasındaki benzerliği, bir kelime ile FREUD'ü özteliyor. Ayrıca dinin sömürme niyeti ile de kullanılabileceğini belirtiyor.

FREUD sosyal olaylara eğilirken büyüsel inançlar üzerinde de durmuş, büyü totemizm, ilkel insanların davranışları üzerinde uzun uzadıya düşünmüş. Bir ruh hastalığına «Saplantı nörozuna», «Tabu hastalığı» adının uygun düşeceğini söylemiştir. TOTEM VE TABU adlı kitap Ni-yazi BERKES tarafından çevrildiğinden, okurların onu bulup okumalarını salık veririm (Remzi Kitabevi, Kültür Serisi, 1971).

Doç. Dr. Sedat Veyis ÖRNEK'in «100 SORUDA, İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane (Gerçek Yayınevi, 1971) Kitabı da FREUD görüşü dışında ilkelerin yaşayış ve inançlarını dile getiriyor. Aynı yazarın «Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların Etnolojik Tetkiki» (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No. 174, 1966) adlı araştırması yurdumuzu daha yakından ilgilendirdiğinden örnekleri o kitapta almaya daha uygun buluyorum.

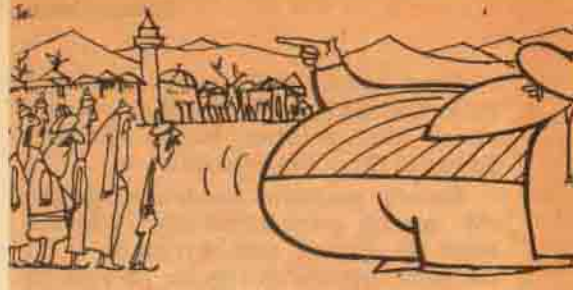
FREUD'ün bütün sosyal kitapları, «Totem ve Tabu»dan tutun «Kitle Psikolojisi» ne geçin ya da «Musa ve Tek Tanrıcılık»'ı inceleyin, sosyolojiyi biyolojik temellere oturtmaya çalışır. Oedipus efsanesine son derece önem verir. Âdeta bu eserlerde Oedipus destanı yeniden canlandırılır: Babaya karşı duyulan çift yönlü duygular, toteme karşı duyulan benzer duyguların temelini teşkil eder. Şefler ömründekiler tarafından katledilir. Âdeta evlâtlar babalarını katletmişlerdir. Totemin kurban edilmesi, âdeta babanın katledilmesine karışmıştır. Sünnet hadım edilmekten doğmadır.

Bu fikirler çok itiraza uğramıştır. Bençe itiraz etmiye değmez. Bu gibi konular gerçekliği şüpheli olan görüş tarzlarıdır, ne doğruluğu ne de yanlışlığı ispat edilebilir. Ancak öğretici olup olmadığı konusu önemlidir. Hiçbir zaman kesin gerçekler diye söz etmediği bu fikirleri FREUD'ün yaymaktan gayesi sanırım ki prensiplerini çeşitli zümrelere yaymaktır.

İş hayatını alalım. Bir şefi babaya, onun emrindekileri kardeşlere, yeni işe gireni yeni doğan çocuğa benzetmekte hiçbir sakınca yoktur, aksine birçok olay daha kolaylıkla açıklanır: Babanın gözüne girmek için yarışmalar, kardeş kıskançlıkları, yeni gelenin benimsenmemesi vb. gibi..

Bunlara değişik açıklama şekilleri verilebilse bile iş yerini aileye benzetmenin yararlılığı açıktır. İnsan ne gibi durumlarla karşılaşabileceğini önceden sezer ve buna göre hazırlıklı davranır.

Kitle psikolojisi de babaya karşı koymayan çocukların, ona benzemiye çalıştıkları, onun tavırlarını taklit ederek kenimlerini birbirlerine eş kabul etmeleri ile açıklanabilir. Bu açıklama ordu, ya da ki-

lise gibi bir liderin yönettiği gruplar için geçerli olabilir.

Tartışmalı olan konular bir yana, FREUD'ün kitaplarından öğrenilecek çok şey vardır. Ben birçok sorularımın cevaplarını orada buldum. Örneğin bir insan ne diye ismini yaşatmak, onu ayakta tutmak için didinir durur? Newton'un isminin günümüze kadar yaşamış olmasının ne anlamı vardır? Bizim tasarladığımız Newton gerçekte o günlerde yaşayan Newton mudur? Yoksa bizim onunla yakından uzaktan hiçbir ilgisi olmayan bir hayalimiz mi var? Niçin birçok araştırmacılar Newton gibi kalıcı olmak ister? Niçin bir araştırmacıya ismimizi verdik mi onu sonuna kadar savunmaya çalışır, sorumluluğunu üzerimize alırız? Niçin güya objektif olan bilime kendimizi katıp fikirlerimizi sonuna dek yaşatmak isteriz?

Niçin başkaları ile ilgili söylenti ve dedikodulara o kadar aldırılmaz, ismimiz ya da eşimizin, kardeşimizin ismi söz konusu olunca ilgilenir ya da öfkeleniriz?

Bütün bunlar ilkel davranışlar, büyüsel davranışlardır, incelenince açıklık kazanır. Bir ilkel kelime ve olayları birbirinden ayıramamaktadır. Düşüncenin tüm kudretine inanmakta düşündüğü şeyin hiçbir gayret sarfetmeden gerçekleşeceğini sanmaktadır. Kendini kendi isminden ayıramamaktadır. İsmine yapılacak kötülüğün kendine de zarar vereceğine inanır. Kendi parçalarını kendinden ayrı tutmaz. Uzaktan yakından benzerliklerin gerçekliğine inanır. Büyüde kullanılan tırnak, sahibinin bütün bedenini temsil eder. Bu yüzden tırnaklar sokağa atılmaz. Tükürmek suretiyle bir cismi bedenimizin dışına atarız. Ölü bir fareye tükürmekle ölü mü kendimizden uzaklaştırırız. Sabun elden ele geçmez. Çünkü temizlemenin öldürme anlamı da vardır. Bir makas açık olarak bırakılmaz çünkü açık makas tahrik edicidir.

Sivas yöresi büyü tarzına bir örnek (S. V. ÖRNEK): «Dili dönmiyen çocuğun ağzına kapı anahtarı konur» (İmranlı, Şarkışla, Zara, Yeni Apardı).

Burada anahtarın kapıları açtığı gibi dili açacağı varsayılmaktadır. Rüyadan beter bir düşünce tarzı. Ayrıca bu iş Cuma günü uygulandığı için hiç de ilgisi olmayan dini kudretten de yararlanmak istenmektedir.

Uyumayan çocuğu tedavi etmek için, mezardan alınan toprak bir torba içine doldurulup, çocuğun yastığı altına konur (Hafik, İmranlı, Kâhyalı, Sivas). Burada ölümün uyutma gücü, ölüden toprağa ve topraktan da çocuğa geçiyor. Cenaze yıkılırken uyuyan kimseler uyandırılır (Şarkışla, Hafik). Böylece uyuyanları ölümün sürüklenmesi önlenmiş olur.

Ölünün yıkılmasında kullanılan lif ve sabun içeriye alınmaz (İmranlı, Küllük, Sivas, Zara). Böylece ölümün içeri girmesi önlenmiş oluyor.

FREUD ölü korkusunu, öldürme isteğinin vicdan azabı şeklinde dönüşü olarak yorumluyor. Aile içi yasak aşkın temelinde, kadınlara sahip olmak için babalarını öldüren çocukların vicdan azabını görüyor (Bak. Totem ve Tabu). Kesilen saç yere atılırsa sahibinin başı ağrır (Apa, Akkoyunlu, Gümüşdere, Gürün, Hafik, Himmetfaki, İmranlı, İshan, Kungal, Kızık, Koyuncu, Kurtlukaya, Küllük, Küpeli, Serpincik, Ulaş, Yeni Boğazkesen).

Saç tarandığı zaman dökülen saç orta yere atılırsa, sahibi saç gibi incelir (Kızıl-caköy).

Eski Anadolu Efsaneleri :

Azra Erhat «Mitoloji Sözlüğü»nü yazmakla büyük bir hizmette bulundu. Bu eserin ilginç yanı, sadece Yunan mitolojisini değil, Frıklar hatta daha eski kavimler dahil olmak üzere tüm Anadolu efsanelerini almasıdır. Ağaca çıkan Nasrettin Hocanın ayakkabılarını korumasını, hadım edilmekten korkmasına bağlamıştım (Beşinci yazımızı okuyunuz). Ağaç anneyi temsil ediyordu, ayakkabılar da erkek organları. JUNG'un kitabından ATTİS'in anesini temsil eden ağacın dibinde kendini hadım ettiğini öğrenince «Mitoloji Sözlüğü»nde bu olayı aradım (elimdeki yabancı

mitolojilerde Attis'e rastlamamıştım). ATTİS bahsini kovalayınca anne oğul arazındaki sevgiyi temsil eden efsaneyi buldum. Böylece bir Nasrettin Hoca efsanesi ile bir ATTİS efsanesinin Anadolu'da geçtiğini öğrenerek duygulandım. Acaba Nasrettin Hoca'nın bu fıkrası ATTİS efsanesinin değişik bir şekli mi diye sormaktan, fazla ileri gitmiş olurum diye çekiniyorum.

Ayakkabıların Erkek Organa Benzetilebileceğine Dair Yeni Deliller :

Başka bir Nasrettin Hoca fıkrası da FREUD açısından yorumlanırsa gene ayakkabı cinsel organ yakıştırmasının yerinde olduğu anlaşılır.

Hırsızın Pabucu :

Hoca'nın evine hırsız girmiş, çalacak birşey bulamamış. Üstelik Hoca bir fırsatını bulup adamın pabuçlarını da saklamış. Hırsız, yalınayak evden ayrılmak üzere iken, Hoca : Hırsız var ! Yetişin !» diye bağırma başlamış. Hırsız gelenlere : «İnsaf, eve giren benim ama pabucu çalan o» diye yakınmış.

Rüyalarda evin kadını temsil ettiği ve hırsızlığın kadına tecavüz edilme anlamına kullanıldığı bilinirse, bunun cezasının eski adetler gözönünde bulundurularak, hadım edilme olması makul görünür. Böylece ayakkabı ile erkeklik arasında ilgi kurulmuş olur. «Pabuç bırakmamak» deyimini de erkekliği, cesareti dile getirir. Ayakkabı en «alt taraf»ta kullanılır. «Alt taraf» deyimini değişik bir anlamı daha vardır.

Bir Amerikan çocuk masalında gördüğüm bir resim bu yorumun sadece Anadolu için geçerli olmadığını gösteriyordu : Maskeli bir hırsız çocuğun ayakkabılarını çalıyordu.

Suzu:

Hocanın paha biçilmez bir kuzusu varmış, komşusu bu kuzuyu kıskanmış. Nihayet dayanamayan Hoca kuzuyu kesip yedirmiş. Hikâyenin devamı konumuzla ilişkisiz. Bu kısmı Kurban olayı ile kıskançlık arasındaki ilgiyi belirtiyor. Acaba Kurban adetlerini, babayı kıskanan çocukların onu öldürmesine bağlıyan FREUD'un görüşünde bir nebzecek gerçek var mı diye düşündürüyor. Kurbanın nedeni öldürülmek istenen oğul diye bilinir. Ama ou hikâye belki de suçunu bağışlatmak isteyen bir oğulun görüşünü yansıtmaktadır. Oğul babasını öldürmek istediği için vicdan azabı duymuş ve bu vicdan azabı yüzünden kendini kurban ettirmiştir. Ama araya melekler girip bir kuzu getirince nükâye tatlıya bağlanır. İsa da kurban edilen bir oğul durumundadır. Bu anlatıklarımızdan anlaşılıyor ki FREUD dinlerinin ortaya çıkışlarını açıklarken, Oedipus efsanesinden yararlanmaya çok eğilimlidir (Bak. Totem ve Tabu).

Yeni Tanrılar:

Melih Cevdet ANDAY, 9 Şubat 1973 tarihli CUMHURİYET gazetesinin, Olaylar ve Görüşler bölümünde «Yeni Tanrılar» adı altında çok ilginç bir yazı yazıyor. Bilim Kurgu yazarlığının gide gide, büyüçülüğe, mitolojik inançlara yatkın aptalaşmış kafalar yarattığını savunuyor. Görüşlerini ünlü Fransız fizikçisi Pierre Auger'in bir denemesine dayandırıyor. Bir kısmını alıyorum: «Ona göre bilimin özellikle fiziğin ve biyolojinin heyecan verici başarıları, kamuoyunda üç çeşit tepki yaratmaktadır: Birincisi, astrofiziğin ve moleküler biyolojinin uyandırdığı görülmemiş hayranlıktır, güzellik karşısında duyulan hayranlık. İkincisi sestem hızlı uçaklar gibi, aya gidilmesi gibi teknik başarılar karşısında duyulan yararcılık sevincidir. Üçüncü kümede bulunanlar ise, bilimsel ya da ondan da çok tekniksel ilerlemenin yarattığı bir çeşit korkuya ve kuşkuya kendilerini kaptırmış olanlardır. Bunlar, sonumuz mu geliyor? sorusunu sormaktadırlar durmadan. «Zeus'la oynamaya gelmez».

Bilim hayranlığı, Melih Cevdet ANDAY'ın da belirttiği gibi, gide gide büyüsel bir inanca dönüyor. Oysa bilimin özelliği büyüsel inançları yok etme çabasıdır.

Kuzu

Gerçi her iki alanda benzetmelerden yararlanılırsa da bilimin benzetmeleri yavaş yavaş ortaya çıkar. deneyler karşısında geriler, şekil değiştirir, yeni şekiller alır. Oysa büyüün benzetmesi mutlaktır, şekil değiştirmez, deneyden yararlanmaz, doğrudan doğruya anlaşılır, bir bakıma somuttur.

Oysa bilimin benzetmesi (duyguya hitap etmemesi bakımından) daha soyuttur. Sayılarla anlatılır ve duygudan çok akla seslenir.

İnsanın tüm büyüsel inançlarını kaldırabileceğimize inanmak saflık olur. Bu inançlar çalışma hızı, yaşama zevki verir. Bunların üstüne kurulan bilimsel inançlar ayrıca güç ve kuvvet verir. Biri (yani büyü) Şu (İd) ve Üstben (Super Ego)'nun ürünü ise diğeri (yani bilim) Ben (Ego)'in, gerçekçiliğin ürünüdür. Sonunda ergin insanda Ben (Ego) diğerlerini hâkimiyeti altına alır. Yani bilimsel kişilik, gerçekçi kişilik, masalsı, büyüsel kişiliğin üstüne hâkimiyetini kurar. Ya da daha doğrusu öyle olması istenir. Sivas yöresi inançlarına bakınca bilimin büyüye hâkimiyet kurduğu inancının bir efsane olduğunu daha iyi görüyoruz.

Yanlış Kelime Kullanmaları, Kelime Atlamaları, Yanlış Kelime Okumaları, Unutmalar, Kazalar:

FREUD'un dikkatleri üzerine çektiği bir nokta da unutmaların, yanlış kelime kullanmaların, kazaların, birçok hallerde bilinç altındaki bir isteği dile getirmesidir. Sevmediğimiz bir şemsiyeyi daha kolaylıkla kaybederiz. Çoğumuz seyahate çı-

karken liste yapmaktan hoşlanmayız. Seyahate unutmak için çıkıyoruz. Unutma hakkımızı saklamak isteriz. Çoğumuz mektup yazmayı sevmeyiz. Mektuplar bazı olayları unutma hakkını bizden kaldırır. Ayrıca mektup yazmakla kendimizden bir parça vermiş oluyor, karşı tarafa büyü yapma imkânını sağlamış oluyoruz. Eğer kendimizi suçlu hisseder ve cezalandırmak istiyorsak, bazan biz de farkında olmadan kazalar yapabiliyor, merdivenden düşüyor, arabayı çarpabiliyoruz. Bir konuşmacı açmak istemediği bir toplantıda «Şimdi toplantıyı kapatıyorum» demiştir. «Toplantıyı açıyorum» diyecek yerde.

Yani dil sürçmeleri, yanlış kelimeleri kullanmak, hatalı bazı hareketler içimizdeki bazı istekleri bazan dile getirir. Görmek istediğimiz bir adama verdiğimiz randevuyu unutmamıza karşılık, sevgili mize verdiğimiz randevuyu heyecanla bekleriz.

Hoşumuza gitmiyecek bir anıyı hatırlatacak bir bölgenin semtine uğramayız. Eğer Gül isimli bir sevgili bize ihanet etmişse belki bülbülü bile hatırlamak istemeyiz. Bizi üzen olaylar bir yandan, bilinç altına (ya da ön bilince) itilirken —bu gibi olaylar çoğunlukla ön bilinç olayıdır, çünkü biraz gayretle hatırlanabilir— diğer yandan değişik ve onları anımsatan şekillerde bilince çıkımya gayret ederler. Heceler yer değiştirerek anlamsız bir şekil alır. Çok kere okuduğumuz bir şeyi anlamak işimize gelmiyorsa, onu yanlış bir şekilde yorumlarız: İnsan okuduğunu anlayacak yerde çoğu kere anladığını okuyor.

Yalova Kaymakamı :

Heceler yer değiştirerek nasıl anlamsız ya da değişik bir kelime şeklinde karşımıza çıkabileceklerine Türkçe örnek vermek için Yalova kelimesini uygun buldum: Yalova kaymakamı fıkrası herkesçe bilinir. Bu fıkradaki Yalova kelimesinin tutunması için bilinç altına dayanan bir neden olup olmadığını düşündüm. Yalova kelimesi ile biraz oynadım. OV harflerini dışarı alınca YALA, OV kelimelerini elde ettim. Kaymakam kelimesindeki KAYMAK ise sütü andırmaktadır. Bu Yalova kelimesi emzirme devrelerini hatırlattığı için belki de tutunmuştur diye düşündüm. Rüyalarda da buna benzer sahne ya da olay kaynaşmaları olmaktadır.

Doktor Erdoğan ACARLAR'ı Sevindirecek Bir Mantık Çeşidi :

Doktor Erdoğan ACARLAR mantıklar üzerinde genelemeler yapmayı sever. Franz ALEXANDER bildiğimiz mantık dışında, duyguya, bilinçaltına dayanan bir mantığın kurulabileceğini ileri sürmüştür. Örneğin:

«Senin için o kadar üzülüyorum ki senin tarafından seilmeyi hak ettim». Sanki ona ızdırıp çek diyen varmış gibi. Ama kime anlatabilirsin? Eğer bir insan başkasını düşünüyorsa, onun da kendisini düşündüğüne inanmak eğilimindedir.

Diğer bir homoseksüel mantığı: «Çok kuvvetlisin, seninle başa çıkamam, ama hiç olmazsa senin tarafından seilmek isterim». Başka bir görüş:

«A'nın B'ye bu cevabı vermesi çok makuldü. Çünkü B'nin A'ya hakaret ettiğine tank olduk».

Oedipus Kompleksi ile ilgili mantıklar: «Sahip olduğumuza karşı duyduğumuz sevgide rakiplere tahammülümüz yoktur». «Kıskançlık zayıf düşmenin bir tepkisidir».

Görülüyor ki bütün bu davranışlar büyüsel temellere dayanmaktadır. Gerçek mantık kıstasına vurulursa saçma bulunacaktır. Fakat hayatımıza en çok yön veren yargılarımızı en çok işgal eden bu tarz mantıklardır.

Franz ALEXANDER ruhsal olayların bedensel hastalıkları ortaya çıkardığına inanan araştırmacılar arasındadır. Onun bir Vektör nazariyesi vardır. Bu nazariyeye göre olayın mahiyetinden çok istikameti önemlidir. Bir insana dayak atmakla, sevgi vermek aynı istikamette olaylardır. Bu istikametlere göre teşekkül eden hastalıkları şemalandırmıştır.

Tükürmek, kusmak ve gülmek dışı doğru açılan davranışlar olduğuna göre, bu üçünde de bir yabancılaştırma, kendimizden dışarı atma olayının da rol oynayıp oynamadığı sorulmağa değer.

Özetle bunu anlatmak istiyoruz ki dar anlamda büyü ile savaşmak kolay olsa bile, geniş anlamda büyü —aşk, müzik, şiir, edebiyat, inançlar, âdetler, şartlanmalar, hayaller, saplantılar— ile savaşmak imkânsızdır. Eğer bu savaşı yapmağa kalksak insan ortadan kalkacaktır. Yapılabilecek iş büyüsel davranışların, zaman zaman ve yerinde gerçekçi davranışlara yer vereceği bir eğitim kurmaktır.